

דף מז

'כי אתא רב דימי אמר: באשירה שביטלה קמבעיא ליה...' – כלומר, פשוט לנו שדבר המותר להדיוט ואסור לגבוה – כשר למצוות. וספיקו של ריש לקיש לא היה אלא באשירה שנאסרה להדיוט כגון שנטעה מתחילה לכך, והספק הוא האם לאחר ביטולה חוזרת ונכשרת אם לאו (עפ"י רמב"ן; תוס' בסוכה לב. ד"ה באשרה).

[פירוש זה מבוסס על ההנחה שאילו היה הדין לרב דימי שפסול למצוה מפני שמאוס לגבוה, ודאי לא היה מועיל ביטול להכשירו, כדין בהמה שנעבדה שאין מועיל לה ביטול להכשירה לקרבן. ואולם לפי מה שכתבו התוס' בסוגיתנו שסברת 'מאיס' אינה אלא לכתחילה, ועל זה היה ספקו של ריש לקיש (ללשון ראשונה), א"כ אפשר שרב דימי אינו חולק על סברא זו, ובעייתו היא באופן שנאסר להדיוט ולענין דיעבד לאחר ביטול. עפ"י חו"א יו"ד ס, יז].

'למיא דקמיה קא סגיד וקמאי קמאי אזדו' – ואם תאמר, הלא אותם מים שנעבדו מתערבים עם כל המים, ומדוע לא יאסרו את מי הנחל במשהו כדין מין במינו? וכתב הריטב"א: מכאן נראה שלא אמרו 'מים במים במשהו' אלא כשנתערבו בתלושים, אבל מחוברים אין נאסרים. 'זכן הודה לי רבינו ז"ל הלכה למעשה בכומר שזרק מים הרעים לבאר, דאינו נאסר במשהו עד כאן לשונו'. (ע"ע בשו"ת אבני נזר א"ח שעד, ח-ט; שו"ת ר"י מסלוצק סוס"י טו).

'דקא נבעי מארעא' – יש להגיה: **'מארעיה'** – מקרקע שלו (וכן הגירסה בריטב"א ובתוס' חכמי אנגליה. וע' גם בפרוש ר"ח כאן ובתוס' להלן נט. ד"ה הא).

'כונס בתוך שלו ארבע אמות ובונה' – כתב הרא"ה (מובא בריטב"א): ארבע אמות לאו דוקא, אלא הכל כפי מה שהוא, וכשביתו גדול – מצוה להרחיק ארבע אמות. (כבר העיר המהדיר לחדושי הריטב"א שיש נוסחאות שאינן גורסות 'ארבע אמות', וכן הרמב"ם והשו"ע לא כתבוהו. וע' תו"ט; בהגר"א יו"ד קמג, א. ולפי מה שפרש רש"י ב'נידון מחצה על מחצה', שהמחצה שלו מתחשב בתוך ד' אמות, מוכח שמפרש ד' אמות דוקא. ואולם הריטב"א ושאר ראשונים פרשו בענין אחר ולא לענין שיעור ההרחקה).

(ע"ב) 'אבניו עציו ועפרו מטמאין כשרין' – רש"י כתב (וכ"כ הרע"ב ועוד) אפילו חלקו שלו אסור ומטמא, לפי שאין ברירה. וכוונתו שאפילו מכיר את אבניו אסור, שהרי שניהם שותפים בכותל וכולו שייך לשניהם, הלכך כל האבנים נאסרו.

[כן הבין בדבריו הר"ן כאן. וכן באר בספר תרומת הדשן (שלו). והכריח זאת, שאם כונת רש"י רק כשאין ניכר, לא היה לו לומר 'אין ברירה' אלא משום שאין יודעים ומכירים את אבניו שהרי גם לדעת הסובר 'יש ברירה' סוף סוף המציאות אינה מבוררת.

ויש להעיר על דבריו שב'חדושי הר"ן' בשבת פב מובא הטעם שבדאורייתא אין ברירה, ואעפ"כ כתב שאם מכיר אבניו ועציו מותר).

ואולם הרמב"ם נקט (עפ"י הירושלמי) שאם מכיר אבניו – חלקו מותר.

(א.) הר"ן חכך להחמיר כרש"י, כי כן מורה המשמעות הפשוטה של המשנה, וכיון שבגמרא דידן לא פרשו

כהירושלמי משמע שנוקטים כפשטות הדברים שלעולם אסור. וע"ע בקצוה"ח קנז סק"ה ובחדושי הגר"ר בענגיס ח"א לז.

ב. הקשה בפירוש תוס' יום טוב, הלא טומאת ע"ז דרבנן וקיימא לן בדרבנן יש ברירה? ואולי משום חומרת איסור ע"ז החמירו אף בזה.

ויש מתרצים: הואיל ויש בדבר נפקותא לדאורייתא לענין איסור הנאה, ובנידון זה יש לאסור את כל הבנים שהרי בדאורייתא אין ברירה, שוב מחמירים גם לענין טומאה דרבנן (עפ"י שפת אמת שבת פב: עע"ש מו"מ בסברא זו. וכ"כ בשו"ת ר"י מסלוצק יד, עמ' עז). וראה אריכות רבה בנידון ספק דרבנן שנתגלגל מדאורייתא בספר אמרות טהורות להגר"ד וולפסון שליט"א – פסחים כט.

וי"א שטומאת ע"ז נחשבת כיש לה עיקר בתורה, מפני שסמכוה על המקראות. וי"א שבכל כגון זה נוקטים אין ברירה (ע' בשו"ת ר"י מסלוצק יד).

ויש להעיר מדברי האו"ז (ע"ז רי) שאף לענין איסור הנאה דע"ז נקט שיש ברירה [אעפ"י שנראה שיש ג"כ נפקותא דאורייתא]. ויש מתרצים לפי דעת האומרים שאם הוכרו האבנים חלק הישראל מותר, שעל דעת כן נשתתפו שכל חלק יהא נחשב כשלו באופן מוחלט, אם כן כותל שנפל הריזה כהוכר האיסור ואחר כך נתערב שאף בדרבנן אין אומרים בו ברירה (עפ"י כתונת פסים ב"ק ברירה ג ועוד).

'סיידו וכיידו' – במשניות ובערוך: 'כיירו' (ומצינו חילופי ד' ר'. כמו 'כרכר – כרכד' (ע' משנה שבת ח,ו), ובירושלמי (שקלים ספ"ד): 'שבטא דכדכדא'; שרכא – שדכא – ע' ב"ב ק"ט. בתוס'. וכן בדרשות: ע' ר"ה כז: צרורי צרוד; שבת סג. והורך-והרדך). כ"יור היינו חריתת צורות בולטות או שוקעות [כמו 'חצר מסוידת מכורת'. ב"ב ס:].

'הכניס לתוכה (נשצ"ל: לתוכו) עבודת כוכבים והוציאה – הרי זה מותר' – ודוקא כשלא הקצה את הבית לשימוש העכו"ם אלא הכניסה לפי שעה, כמו שכתב רש"י, אבל אם ייחד את הבית בשבילה – הרי נעשה הבית תשמיש לע"ז ומיד כשעבדו שם נאסר.

ואף על פי שלא הכניסה אלא באופן זמני ואין הבית בכלל 'משמשינ', אעפ"כ אסור מדרבנן להנות ממנו כל עוד העכו"ם בתוכו (וכדין אילן שהעמידו תחתיו עכו"ם, שנאסר האילן מדרבנן כל עוד היא תחתיו, וכמוש"כ התוס' בד"ה ה"ג).

ואחרים פרשו, אפילו כשייחד הבית לעבודת כוכבים בקביעות, אם הנכרי הוציאה ממנו ואין דעתו להחזירה – מותר, שסילוקו משם מהוה ביטול לבית להיות 'משמש' לעכו"ם (עפ"י הר"ן).

*

'רבי עקיבא אומר: כנדה, שנאמר תזרם כמו דוה...'
 – בשלשה מקומות נאמר במקרא 'דוה'; בפרשת הנדה – ואיש אשר ישכב את אשה דוה; בעבודה זרה – תזרם כמו דוה; ובספר איכה – נתנני שממה כל היום דוה. עוון עבודה זרה שהיא כנדה, גרם להם להיות 'כל היום דוה' (בעל הטורים סוף קדושים).

*

ליקוטים מפוסקים אחרונים

'המשתחוה לבהמה – צמרה מהו לתכלת...' – בעיה זו לא נפשטה כאן, הלכך מספק צמרה פסול לתכלת. ואולם זהו לענין לכתחילה, אבל בדיעבד – מחלוקת הפוסקים בדבר (באור הגר"א או"ח יא, ת. וכו"ה במשנה ברורה שם).

א. בהלכות שופר (תקפו, ג) משמע במשנ"ב (בסקי"ח) שלענין הדין נוקטים אנו כדעת המתירים שאין לפסול בדיעבד (שכן היא שיטת רוב הראשונים – תוס', רמב"ן, ריטב"א ועוד), ואם אין לו שופר אחר אלא מבהמה של עכו"ם שהשתחוה לה – יתקע בו. ואפשר גם יברך עליו (שער הציון שם לג). אלא שלכתחילה צריך לחוש לדעת המחמירים. וכן מבואר בדבריו בהלכות לולב (תרמט סקי"ט כה, ובשער הציון אות יז). ונראה שלענין ציצית, גם כאשר אין לו אחרים – לא יתלן ולא ילבש, אלא שאם צריך לבגד יתלן בו, ואפשר שיברך עליו כבשופר. ע"ע הר צבי סוכה כג.

ב. בספר חלקת יואב (ח"א לב, א) נקט לפסול בציצית בדיעבד, שכן משמע מסתימת לשון הפוסקים, וחילק בין זה ובין שופר שאינו אלא לכתחילה – שכיון שהציצית צריכה להעשות לשמה, חל בה חלות קדושה וכחפצי גבוה היא. ומלבד שדבריו מחודשים ואין משמע כן בשאר פוסקים, צריך עיון לפי"ז מאי פרכינן 'אי תכלת לציצית היינו בעיא דר"ל' הרי באמת יש חילוק לפי דבריו ולא היינו ח"י חילוק זה. ובספר זכרון שמואל (לגר"ש רוזובסקי, סו, יב) נקט בדעת הרמב"ם שפסול אפילו בדיעבד [וכ"ה בשיעורי הגר"ד סולוביצ'יק סוכה לא. ולא כן כתב בשו"ת פרי יצחק ח"א י], ובדעת הטושו"ע דכשר בדיעבד. וכתב שאף לפי שיטת המקלים, נראה שצריך להורידן ולתלות ציציות אחרות, שזוהו בכלל 'לכתחילה'. ובוה מובן לשון 'פסול' שנקטו הפוסקים. וכשרות בדיעבד – פירושו שקיים המצוה למפרע, ונפקא מינה שמוותר לצאת בהן בשבת, וכן לענין שאם אין לו אחרות – מטיל את אלו. וע"ע בכל הענין בחזו"א יו"ד ס, יז.

ג. בהמה שיש בה ספק אם השתחוה לה אם לאו – לכאורה תלוי הדבר בחילוקי פירושי הראשונים אם בעית ריש לקיש מדאורייתא או מדרבנן. ואף אם מדאורייתא, הרי כיון שלא נפשטה הבעיה, הוי ספק ספקא. האריך בכעין זה בשו"ת פרי יצחק ח"א י.

הצמר שגדל על הבהמה לאחר שעבדוה, יש מתירים ויש אוסרים. (או"ח יא, ח בפוסקים, מובא במשנ"ב שם). צריך עיון ממה שסתם המשנ"ב במקום אחר (תרמט, יט כח) לאסור (עפ"י פסק השו"ע יו"ד קמה, א). ודוחק הוא להעמיד בבהמת גוי ומטעם שהגזיזה נחשבת ביטול וכדרך שכתב הפמ"ג (תרמט, בבאור הט"ז שם. והביאו במשנה ברורה שם סק"ח ובשעה"צ). וכבר העיר על כך בשונה הלכות, במילואים שבסוף הספר.

פשתן נטוע שהשתחוה לו – כשר לעשות ממנו ציצית. טעם הדבר, מפני שלא נאסר להדיוט וגם אינו מאוס לגבוה שהרי נשתנה שינוי גמור, שלא כצמר הבהמה שאסור למצוה כי עדיין חזותו הקודמת עליו (מגן אברהם). המשתחוה לפשתן תלוש – פסול. השתחוה לבהמה או לפשתן של אחרים – כשרים לציצית, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (פוסקים שם, הובא במשנה ברורה).

א. פשתן שהשתחוה לו בתלוש – פסול אף בדיעבד, שהרי נאסר להדיוט, ואין מועיל שינוי להתיירו (וכן מפורש בפרישה, והביאו במשנ"ב סקל"ח. ודלא כמובא בטעות בספר 'ציצית הלכה למעשה' ב, יח). ואף על פי שמצוות לאו להנות ניתנו – מכל מקום הרי אין הציצית שלו, וכתב 'ועשו להם ציצית', וכדין ציצית של עיר הנדחת (כן מבואר באמרי בינה (ה וע"ש יא ד"ה ולענ"ד) ודלא כדאיתא בקרית ספר, ע"ש ובשו"ת אמרי יושר קיז). ועוד, הלא כתותי מכתת שיעורא.

ב. בערוך השלחן (יא,כו) פקפק בדין פשתן נטוע, ואפילו בדיעבד צידד לפסול – על פי דברי התוס' בסוגיתנו (בד"ה היינו). ולא הבנתי דבריו, הלא אמרו בגמרא 'הכא מעיקרא חיטי...', וכתבו הפוסקים שמשמע שכך היא המסקנא וכפי שפסק הרמב"ם, שמועיל שינוי גמור לגבוה, ומניין מוכח בתוס' שאינם נוקטים כן.

ג. יש להעיר על מה שאמרו בגמרא 'אליבא דמאן דאמר עיקר שירה בכלי לא תיבעי לך דודאי אסיר' – והלא בני מעיים שעשה מהם פארות נשתנו מהווים הקודמת, והרי הסקנו לעיל שיש שינוי לנעבד להתירו לגבוה.

וצריך לומר שאינו שינוי גמור כקמה שעשאה קמת, אלא דומה יותר לצמר הבהמה שעשאו חוטים, שחזותו עליו.

נראה פשוט שאין חילוק בין בהמה שנעבדה לבהמה שנרבעה על ידי אדם, שהרי השוו בגמרא לעיל את דיניהם להדדי (באור הלכה שם).

וחפץ הניתן כאתנן, האם כשר לדבר מצוה – הנה הביא הרמ"א (או"ח קנג,כא) מרבנו ירוחם, שהאתנן עצמו [לאפוקי דמין] אסור לדבר מצוה כגון בית הכנסת או ספר תורה. ומשמע במגן אברהם שם שרבנו ירוחם יחיד בדבר זה [וגם לדבריו אינו אלא מדרבנן], ולכן הקל בספיקו.

ולכאורה נראה לבאר דעת שאר פוסקים המכשירים, כי אין ללמוד אתנן מנעבד – כי שם נעשתה עבירה בחפץ עצמו. ועוד הלא אמרו לעיל (מו:): שאתנן קל מנעבד, שהרי נעבד אסור להדיוט ואתנן מותר, ואם כן יש לומר שזה שהחשיבו דבר מצוה כלגבוה, דוקא בנעבד החמור. ואפילו אם ננקוט שהמשתחוה לדקל לולבו פסול מדאורייתא, אין ללמוד מזה לאתנן. ובפרי יצחק (ח"א י) לא כתב כן.

עוד היה אפשר לומר שלא אסר רבנו ירוחם אלא בבית הכנסת שדומה לבית המקדש, וכמה הלכות התמירו בו כדבר שבקדושה, וכן ספר תורה הלא הוא דבר שבקדושה, אבל כגון ציצית ולולב – אפשר שמותר אף לשיטתו. ואולם מסתימת דברי רבנו ירוחם (כג,א) 'לבית הכנסת או לדבר מצוה' אין משמע כן. וכן מפורש בדברי הפוסקים (ע' פמ"ג קנג בא"א מז, ושם תרעג לענין נר חנוכה; שו"ת אבני מלואים כז).

בית תיפלה של עכו"ם – הפיכתו לבית הכנסת; הביא המגן-אברהם (קנד סקי"ז) מהרא"ם להקל בזה. לפי שאין עובדים את הבית עצמו. ובספר אליה רבה (שם) כתב שאין להקל לעשותו בית הכנסת קבוע. והביא המשנ"ב שכמדומה העולם נוהגין להקל, כמג"א.

והוסיף המשנ"ב (ובבאור הלכה) שכל זה דוקא כשלא העמידו בתוכו את אליהם, אבל אם העמידום שם – נעשה הבית תשמיש לע"ז ונאסר בהנאה אף להדיוט, ואם כן אפילו ביטלוהו נעשה מאוס לדבר מצוה. ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א מט) כתב שאמנם נהגו הרבה באמריקה החרדית כדעת המגן-אברהם, אך הוא אינו מורה היתר, אף כי אינו אוסר את אלו שכבר נעשו. מלבד אם הכנסיה נחרבה ברובה, ואף הכתלים הנשארים לא ישארו כמות שהן, כי צריכים תיקון רב – אז מסתבר להתיר, ויקדישוהו לבית הכנסת אחר התיקון והבניה.

ועיין שם עוד (בס' מז-מח) בענין בית הכנסת שהבית הסמוך לו נמכר לבית תיפלתם, ורק כותל אחד מפריד ביניהם – והורה שאין בזה שום חשש לדינא ואין לבטל את בית הכנסת בשל כך.

דף מח

'גידעו ופיסלו לשם עבודת כוכבים' – שתי משמעויות לפועל 'פיסל'; מלשון פיסול [כמו פסל

תקרות שהקריבו לבעלי חיים – אסורה בהנאה [שלא כדין תקרובת להר וכד' שמותרת, לפרש"י ותוס' (עפ"י חולין מ; תוס' מה. ד"ה ת"ק. וע' בבאור הדבר בקהלות יעקב טז).

ג. הר שהשתחוו לו; נסתפק רמי בר חמא האם אבניו כשרות או פסולות למזבח. ורבא פסל לפי שיש תורת 'נעבד' במחובר אצל גבוה ('קל וחומר' מאתנן שאסור במחובר לגבוה), ומכשירי קרבן כקרבן. רב הונא בדר"י שאלו על דבריו שיש לדון לקולא [גם אפשר שרמי בר חמא לא קיבל מרבא פשיטתו. ערמב"ן], ורבא השיבו וכן הלכה. (רמב"ם איטורי מזבח ד, ז).

ד. אתנן זונה המחובר לקרקע; הניח רבא על פי סתימת הכתוב שאסור להביאו בית ה' (ורהבר"י הקשה, ורבא השיבו).

אפילו לא היה תלוש מעולם, כגון עצים ואבנים מחוברים או בית החצוב במערה (עתוס'). הרמב"ם השמיט דין זה בפירושו, אלא שמסתימת דבריו מבואר שהכל בכלל האיסור (מנחת חינוך תקעא).

ה. ישראל שזקף לבנה והשתחוה לה – נאסרה ודאי. זקף להשתחוות ולא השתחוה – מחלוקת תנאים האם עבודת כוכבים של ישראל אסורה קודם שנעבדה אם לאו (כדלהלן נא).

ולמאן דאמר נאסרה מיד, אפילו לא עשה מעשה אלא קרא לה שם ע"ז אסורה (עפ"י רש"י ד"ה ולמאן). ויש סוברים [בדעת התוס'] להצריך מעשה זוטא עכ"פ (ע"ע בשו"ת אבני נזר או"ח יג, יח, נד).

זקף להשתחוות ולא השתחוה ובה עובד כוכבים והשתחוה לה – אסורה (רב יהודה אמר שמואל), לפי שהיה כאן מעשה חשוב לגלות דעתו שנוח לו בעבודתה, ולכן יכול העכו"ם לאסרה הגם שאינה שלו, כאילו עושה שליחות בעליה.

אפשר דוקא ישראל גדול בן דעת זקף, ולא חרש שוטה וקטן (ע' מנחת חינוך תכט, ח). בזקיפת ביצה נסתפק חזקיה האם יש במעשה זה כדי גילוי דעת מספיק שיכול הנכרי לאסרה, אם לאו – כי שמא אין ניכרת זקיפתה כלבנה. ועלה בתיקו (ולחומר. ר"ן).

למאן דאמר אבנים שנידלדלו מההר אינן אסורות משום 'נעבד' משום שאין בהן תפיסת יד אדם, יתכן וזקיפת ביצה אינה נחשבת מעשה, ואפילו השתחוה לה מותרת. ואין הוכחה על כך לפי מסקנת הסוגיא.

דף מז

עד. א. דבר שנעבד ונאסר ואחר כך נשתנה, האם הותר לגבוה?

ב. נעבד שמותר להדיוט ונאסר לגבוה [כגון בעלי חיים] – האם כשר להיות חפץ של מצוה?

ג. האם מועיל ביטול עבודה זרה לענין זה שיוכשר החפץ למצוה?

ד. בהמה שנעבדה, האם כשר לעשות ממנה כלים לשירת הלויים במקדש?

ה. המשתחוה למעיינין – מימיו מהו לנסכים?

א. כל דבר שנעבד ונאסר להדיוט – גם אם נשתנה שמו וצורתו, הריהו עומד באיסורו (והיית חרם כמהו – כל שאתה מהייה ממנו הריהו כמוהו. ואף שאר כל איסורי הנאה, כל הנעשה מהם נאסר שהרי הנאה היא זו. רש"י).

דבר שנאסר לגבוה ולא להדיוט – נסתפק רמי בר חמא האם כשנשתנה כשר לגבוה. לפי לשון אחת נקטו לאסור. ולא יכא דאמרי' חילקו בין סוגי השינויים; שינוי גמור כגון קמה שנעשתה קמח – מותר, אבל כגון עובר שיצא לאויר העולם, אין נחשב שינוי להתירו לגבוה.

הלכה כלשון אחרונה (ערמב"ם איסורי המזבח ג, ד). והתוס' כתבו שמדין תורה אין איסור כשנשתנה, רק מדרבנן. ויש שנראה מדבריהם שדין תורה הוא (ערמב"ן ועוד).
מבואר בגמרא שצמר בהמה שהשתחוה לה, דין כשרותו לתכלת של בגדי כהונה, תלוי גם כן בבעיית רמי בר חמא.

כתבו פוסקים ששינוי זה [על ידי טוויית החוטים או צביעתם (ערש"י ותוס') אינו שינוי גמור כקמה שעשאה חטים, אלא כעובר שנולד, הלכך אסור.

ב. נסתפק ריש לקיש (לפי הפירוש הראשון בגמרא, דלא כרב דימי) על דבר שנעבד ונאסר לגבוה ולא להדיוט, האם כשר למצוה; כגון ליטול לולב מדקל שהשתחוה לו. ולא נפשט ספקו. כיוצא בזה נסתפק רב פפא: המשתחוה לבהמה, צמרה מהו לתכלת של ציצית.

וכשהאילן נאסר גם להדיוט [כגון שנטעו מתחילה לעכו"ם] – ודאי אסור למצוה.

לדברי התוס' בסוגיתנו (וכן פירש הראב"ד), בדיעבד יוצא בלולב של אשירה, שמצוות לאו להנות ניתנו (לרבא), והדיון כאן אינו אלא אלכתחילה [וכגון ביו"ט שני שא"צ 'לכס', ובאופן שא"צ לשורפו כגון בע"ז של נכרי שיש לה ביטול, דאל"ה 'כתותי מכתת שיעורא'].

ויש חולקים ומפרשים הדיון בסוגיתנו אודות דיעבד, האם כשר או פסול [ולכתחילה אפשר שבכל אופן אין ליטלו משום מאיסות], ואולם רבא (בסוכה לא: וכן רב יהודה – ר"ה כח.) סובר כרב דימי שלא נסתפק בדבר ריש לקיש, ולדבריו כשר בדיעבד כל שלא נאסר להדיוט (תוס' סוכה לב. וכ"כ הרמב"ן, ופסק כרבא וכרב יהודה דלא כריש לקיש).

ג. לפירוש רב דימי, נסתפק ריש לקיש אודות אשירה שביטלה; לולבה מהו למצוה – האם יש דיחוי אצל מצוות או אין דיחוי אפילו לקולא וכשר. ועלה ב'תיקו'.

א. לדברי התוס' (בסוכה לב. – בישוב סתירת הסוגיות), אין הספק אמור אלא כשביטל ביום טוב, אבל ביטל מערב יום טוב – אין כאן 'דיחוי' וכשר ודאי.

ב. נחלקו אחרונים האם לפי הצד שיש דיחוי במצוות, מדאוריתא הוא כבקדשים (ט"ז או"ח תרמו סק"ז) או מדרבנן [שחולין מקדשים לא ילפינן] [עב"ח שם; פנ"י סוכה לג:].

ג. יש אומרים שרב פפא נקט בודאי שאין דיחוי אצל מצוות, ולדבריו אשירה שביטלה לולבה כשר למצוה. וכן אמר ריש לקיש בירושלמי (בכורים א, ב). וכן כתבו אחרונים בדעת הרמב"ם (עט"ז תרמו סק"ז ובהגר"א; צל"ח סוכה לג.). ואולם אם נעבדה רק ביום טוב וביטלה – הרי זה 'נראה ונדחה' ופסול (ערמב"ן).

ד. לפירוש רבנו תם (בתוס' סוכה לב.), גם לפי הצד שאין דיחוי למצוות, אין ליטול לכתחילה דבר הנעבד למצוה משום מאיסות אפילו לאחר ביטול [וכן לענין שופר. וכן בסנדל של חליצה].

ויש סוברים להפך, שבדיעבד ודאי כשר, כי אף קודם ביטול אם נטלו יצא. והספק לענין דיחוי אינו אלא כלפי הדין שלכתחילה לא יטול (עריטב"א בשם הראב"ד, מהרש"א ומהר"ם; מג"א תקפו סק"ו). ויש חולקים ואומרים שאין שייך דיחוי בדבר האסור רק לכתחילה [הלכך כל שבדיעבד כשר קודם ביטול, כשר אף לכתחילה לאחר ביטול], והספק שבגמרא הוא רק לפי מה שנוקטים כאן שאף בדיעבד לולב של אשירה פסול (עריטב"א כאן ובסוכה לג ועוד).
ה. אף במצוות דרבנן, יש לחוש שמא יש דיחוי, הלכך אין מדליקים נר חנוכה בנרות של ע"ז שביטולה (עפ"י ראב"ה א'נא. וע' לבוש ובהגר"א יו"ד קלט, יג; לבוש וא"ר או"ח תרעג).

ד. בהמה שהשתחוה לה, למאן דאמר 'עיקר שירה בכלי' – אסור לעשות מגופה כלים לשירה שבמקדש. ולמ"ד עיקר שירה בפה – תיקו.

ה. רבה נסתפק: המשתחוה למעין, מימיו (הזורמים ובאים) מהם לנסכים; למים שלפניו עבד והרי הלכו להם, או שמא לקילוח עבד ונמצא הנגר כולו נעבד (ואם יש 'נעבד' במחובר אצל גבוה – אסור). ודוקא במעין הנובע בשטח שלו (ולא יצאו מימיו חוצה. תוס'), אבל מעיין של רבים – אין בכחו לאסרו. (ע"ע להלן נט).

עו. מי שהיה כותלו סמוך לעבודת כוכבים, ונפל – כיצד יעשה?

היה ביתו סמוך לעבודת כוכבים (שהיה כותלו אחד מכותלי העכו"ם. רש"י) – לא יבנהו במקומו, שנמצא בונה ומהנהג לעכו"ם אלא כונס בתוך שלו ד' אמות ובונה. ובשטח הפנוי שנוצר – יעשה בו בית הכסא [לתינוקות, שאין נצרך לכותל משום צניעות – שהרי אסור לו לבנות שם כותל], או יגדרנו בקוים וברקנים.

היה הכותל שייך לו ולעבודת כוכבים – הרי האבנים העצים והעפר מטמאים כעכו"ם (שהבית עצמו היה נעבד. ערש"י), במגע או במשא כדלהלן.

א. לפרש"י, עובי המקום השייך לו, מתחשב בתוך ד' אמות של ההרחקה. ויש חולקים.

ב. אם לא עבדו לבית עצמו, הריהו בכלל 'תשמישין' ולדברי הכל אין בהם טומאת משא (ראשונים).

ג. כל האבנים והעפר נאסרו בהנאה, לפי ש'אין ברירה'. ואם מכיר אבניו – הרמב"ם כתב (עפ"י הירושלמי) שמותר ליטלם. [ואפילו אינו מכיר, יכול למכור את חלקו היכן שהוא נמצא. ר"ן]. והר"ן חכך להחמיר.

ד. היתה העכו"ם שייכת לגוי – מועיל בה ביטול, הלכך אם לא השתחוו לכל אבן ואבן ולכל העפר, השברים מותרים למ"ד (מא: עכו"ם שנשתברה שבריה מותרים (עפ"י תוס').

עו. האם עבודת כוכבים מטמאה במשא?

לדברי תנא קמא, עבודת כוכבים מטמאה כשרץ (שקץ תשקצנו), במגע ולא במשא. רבי עקיבא אומר: מטמאה במשא כנדה (תזרם כמו דוח).

פסק הרמב"ם (אבות הטומאות ו,ה) ורבנו חננאל (שבת פג). שאינה מטמאה במשא. וטומאתה מדרבנן (שם ה"א. ע' שבת פב-פג ובראשונים). ויש שכתב שמטמאה במשא (שו"ת המיוחס לקדמון באיטליה, מובא בא"ת ח"ט עמ' תצב).

פרטי דיני טומאת עבודת כוכבים, נתבארו בשבת פב-פג.

עז. מה דינם של הדברים דלהלן?

- א. בית שבנאו מתחילה לעבודת כוכבים; אבן שחצבה מתחילה לבימוס.
- ב. בית שהיה בנוי לדירת אדם והקצהו לעכו"ם, וסיידו וכיירו בשבילה; אבן קיימת שסיידה וכיידה לשם עכו"ם.
- ג. בית שהוכנסה לתוכו עבודת כוכבים באופן זמני והוצאה ממנו; אבן שהועמדה עליה עבודת כוכבים וסולקה.
- ד. בית הבנוי לדירת אדם, שהשתחוו לו.
- א. בית שבנאוהו מתחילה לעבודת כוכבים, וכן אבן שחוצבה מתחילה לכך – מיד עם הבניה נאסר (כמאן דאמר עבודת כוכבים אסורה מיד אע"פ שלא נעבדה עדיין. ונחלקו בזה התנאים להלן. רש"י).
אין לו התר אלא בביטול ע"י עובד כוכבים, בשבירה. ואם היה שייך לישראל – אין לו התר לעולם וצריך לאברו כליל.
- במה דברים אמורים, כשעובדים לבית עצמו, אבל בלאו הכי דינו כ'משמשי עבודה זרה' ואינו נאסר אלא משעה שעבדו שם.
- ב. בית סתם שסיידוהו וכיירוהו לעכו"ם, וכן אבן שסוידה וכיידה לשם עכו"ם; נוטל מה שחידש – הסויד והכיור – ומאבדם, והבית מותר. (ואם השתחוו לו – נאסר כולו כדלהלן סעיף ד).
אין חילוק בין סויד וכיור בטיח מודבק, או בגוף הבית / האבן.
מדברי התוס' משמע שאם סייד וכייד בגוף האבן, אין די בנטילת החידוש אלא נוקב כל האבן מעבר לעבר כנגד החידוש ונוטל.
- ג. בית שהכניס לתוכו עכו"ם והוציאה, וכן אבן שהעמיד עליה עכו"ם וסילקה – מותרים ואינם צריכים ביטול.
לפרש"י מדובר כשהביא העכו"ם לשם באופן זמני, אבל ייחד הבית בשבילה, נעשה הבית תשמיש לע"ז ומיד כשעבדו שם נאסר. ויש מפרשים שאפילו ייחד, אם הוציא הגוי על דעת שלא להחזיר, הרי סילוקו מהוה ביטול לבית להיות 'משמשי' לע"ז (ער"ן).
- ד. בית הבנוי שהשתחוו לו – נאסר. כן אמר רב, שסובר תלוש ולבסוף חיברו – דינו כתלוש לענין איסור עכו"ם.
התוס' (מת.) הוכיחו שאף שמואל אינו חולק על דין זה. וע' במעילה (כ.) שריש לקיש דחה הסייעתא לרב מהמשנה שם. וע"ע בשו"ת עמודי אור קו, ה.

דף מח

עח. מה דינם של האילנות דלהלן:

- א. אילן שהבריכוהו או הרכיבוהו לצורך עבודת כוכבים.
- ב. גידעו ופיסלו לשם עכו"ם.